Hot och våld i nära relationer

Teori och modeller som utgångspunkt för rutiner och riktlinjer. Sammanställning 2009-06-17.

Innehållsförteckning

Hur våldet yttrar sig, omfattning och effekter 1

Mäns våld mot kvinnor 1

Barn som bevittnar våld 2

Särskilt utsatta grupper 4

Kvinnor med funktionsnedsättning 4
Kvinnor med missbruksproblem och psykiskt sjuka kvinnor 5
Hedersrelaterat våld 5
Asylsökande kvinnor 7
Anknytningsfall 7
Samkönade relationer 7
Unga kvinnor 8
Gravida kvinnor 9

Normaliseringsprocess 10

Trauma 11

Desorganiserad anknytning 13

Dissociation 14

Uppbrottsprocess 15

Referenser 17

Teoretiska utgångspunkter och modeller avseende hot och våld i nära relationer

Hur våldet yttrar sig, omfattning och effekter

Mäns våld mot kvinnor

Världshälsoorganisationen konstaterar i en rapport att kvinnor är särskilt utsatta för mäns våld i miljöer där det finns stora ojämlikheter mellan kvinnor och män, där könsrollerna är rigida, där kulturella normer stödjer en mans rätt att utöva våld och där det finns svaga sanktioner för denna typ av våld (WHO, 2002).

Utifrån FN: s definition beskriver och exemplifierar Socialstyrelsen följande former av mäns våld mot kvinnor:

- **Fysiskt våld** som t ex. sparkar, slag, bett, strypning, kvävning
- **Sexuellt våld** handlar om fysiskt våld riktat mot könsorganen eller påtvingade sexuella handlingar
- **Psykiskt våld** är t ex. hot, isolering* och förlöjligande
- **Materiellt våld** kan vara att den misshandlande partnern slår sönder eller förstör inredning, möbler, dagböcker, brev etc.
- **Ekonomiskt våld** handlar om att mannen kontrollerar familjens ekonomi och kvinnans pengar

* Isolering: att förhindra kontakt med andra människor såsom vänner, familj och arbetskamrater

Män utsätts oftare än kvinnor för våld, men i båda fallen utövas våldet av män. Ett tydligt mönster i våldet, såväl internationellt som i Sverige, är att män huvudsakligen utsätts för våld av okända män utomhus. Den vanligaste formen av våld mot kvinnor och flickor sker däremot i hemmen och inom familjen. Hemmet erbjuder ofta inte säkerhet och trygghet för flickor och kvinnor (Stanko, 1985).

I samband med *Kvinnofridsreformen* uppdrog regeringen åt Brottsoffermyndigheten att göra en brottsofferundersökning om mäns våld mot kvinnor. Uppdraget gick till professorerna Eva Lundgren och Gun Heimer. Resultatet blev undersökningen *Slagen Dam-Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige* som publicerades år 2001. Av 10 000 slumpvis utvalda kvinnor svarade 70 %, en hög svarsfrekvens. Syftet var att spegla kvinnors hela erfarenhet av mäns våld. Undersökningen visade att 35 % av kvinnorna någon gång upplevt fysiskt eller sexuellt våld eller hot från en tidigare partner. Drygt var tionde kvinna, 11 %, har någon gång varit utsatt för fysiskt eller sexuellt våld från den nuvarande partnern, varav hälften, drygt 5 %, under det senaste året (Eliasson, 2006).

Den förklaringsmodell till mäns våld mot kvinnor som används bl.a. i Sverige är ett **könsmaktssystem** eller **könsmaktsordning,** där ordning avser ett maktförhållande där män är överordnade och kvinnor underordnade. Det finns tre nivåer som förklarar delvis olika delar och som bildar en ram för människors förståelse och reaktion på våldet. Det handlar om (1) individuella olikheter eller avvikelser (2) strukturella faktorer samt (3) kulturella normer och värderingar. För fördjupning se Referenser Eliasson, M. (2006).

I Sverige görs det varje år cirka 27 000 polisanmälningar om fysisk misshandel av kvinnor. Men mörkertalen är mycket stora och de allra flesta våldshandlingar blir inte anmälda. En del brottsexperter bedömer att det verkliga antalet fall av misshandlade kvinnor är uppåt 300 000 per år. Det finns många skäl till varför kvinnan inte polisanmäler förövaren. Några av de vanligaste orsakerna till detta är att kvinnan är rädd för konsekvenserna och fruktar att utsättas för ännu mer våld från förövaren, en del kvinnor tenderar att bagatellisera våldet och anser att händelsen är ”för obetydlig”, vilket kan förklaras av att kvinnans bild av sig själv förändras under våldsprocessen. Många kvinnor väljer att inte anmäla för att det upplevs meningslöst. Andra uppger att man inte anmält våldsbrotten ”av familjeskäl”. Det faktum att många kvinnor har gemensamma barn med förövaren kan medföra att kvinnan drar sig för att anmäla barnets far. Mannen kan också ständigt ha hotat kvinnan med att han kommer att ta barnet ifrån henne om hon lämnar honom.

Effekterna av våldet är förödande för kvinnan och innebär en successiv nedbrytning och tilltagande isolering, vilket i sin tur kan försvåra för kvinnan att bryta sig loss från förhållandet. Våldet, som så gott som alltid är upprepat, tenderar också att eskalera allteftersom och kan pågå under flera år. Självmordstankar eller försök till självmord är mycket vanligare hos kvinnor som utsatts för olika former av våld, än hos kvinnor som inte har erfarenhet av våld (Lundgren, m fl., 2001).

Barn som bevittnar våld

Genom forskning vet vi i dag att upplevelser av våld förorsakar barn både fysiska och psykiska skador. Dessa barn visar mer tecken på oro, ångest, depression, post-traumatiskt stressyndrom (PTSD) och aggressionsproblem än andra barn. De utvecklar dessutom andra svåra hälsoproblem som astma, eksem, sömnsvårigheter, huvudvärk och ätstörningar. Det är även vanligt att barnen utvecklar en hyperaktivitet, ett led i att ständigt vara på sin vakt, en beredskap för snabb upptäckt av tecken på fara. De lever med en ständig katastrofkänsla. Barnen tar på sig ett stort ansvar för mamman och utvecklar ofta en tät relation till henne.

Tonåringar kan ta våldet för givet och samtidigt förneka det inför andra människor för att hjälpa till att bevara familjens hemlighet. De ser våld som ett normalt inslag i sitt familjeliv, men förstår också att så är det inte i alla familjer. I sin lojalitet mot den egna familjen lämnar de inte ut hemligheten till andra. Tonåriga barn kan också göra mamman till syndabock för familjens problem. De utvecklar olika sätt att manipulera familjen och plåga mamman. Särskilt pojkar som länge upplevt misshandel inom familjen kan till och med själva gripa till våld mot henne (Eliasson, 1997).

Forskning kring kvinnomisshandel har i stort sett varit fokuserad på kvinnan som offer och mannen som förövare. Barnen har uppmärksammats ytterst lite. Några forskare har dock studerat dessa barns livsvillkor.

Else Christensen har i en undersökning i Norge beskrivit barn till misshandlade kvinnor som deltagande vittnen. Hon undersökte 394 barn som bott på ett kvinnohus tillsammans med sina mammor. 85 % av barnen hade befunnit sig i samma rum som mamman då misshandeln pågick, 13 % hade kunnat se eller höra vad som hände, endast 2 % hade inte varit närvarande. 25 % av barnen blev själv slagna. Hon menar att ”barnen indirekt eller direkt deltar i våldet” (Arnell och Ekbom, 1999).

I Sverige gjorde Margareta Hydén 1995 en genomgång av 141 polisanmälningar och protokoll. I hennes material fanns 122 barn. 69 % av dessa barn hade varit närvarande vid våldstillfället. 67 % hade hört allvarliga verbala hot riktade mot modern (Hydén, 1995).

Katarina Weinehall (1997) har i sin avhandling djupintervjuat 15 ungdomar. Hon ville med sitt arbete få mer kunskap om vad det innebär för barn och ungdomar att se sin mamma misshandlas, hur de hanterar situationen och hur våldet präglat dem och deras självbild. Weinehalls forskning visar att ungdomarnas uppväxt präglades av mycket grovt våld. Alla utom en var övertygade om att deras pappa skulle döda dem och resten av familjen. Att de överlevt ansåg de berodde på att modern kunnat skydda dem. I flertalet fall kände ingen till vad som pågick därhemma. Ungdomarna kände ett starkt hat mot pappan, även om en del kunde tycka synd om honom och ha varma känslor för honom då han var nykter. Inför sina mammor kände ungdomarna ofta en stark kärlek, men även besvikelse över hennes svek att inte ha kunnat skydda dem mot våldet eller kunnat lämna den våldsamma mannen.

Eva Axelsen ägnar sig åt könssocialiseringens betydelse för utvecklingen av kontrollstrategier knutna till makt och maktlöshetsproblematik. Hon menar att flickor tenderar att i högre grad än pojkar vilja hantera makt och maktlöshet genom att försöka göra sig oåtkomliga för andras maktbruk genom underordningsstrategier. Pojkar i högre grad än flickor tenderar att hantera detta genom att ta befälet och uppnå makt och kontroll över andra (Axelsen, 1990).

I ”*och han sparkade mamma…*” för författarna ett resonemang om hur många barn det kan vara som växer upp i familjer där det förekommer våld. De gör en uppskattning utifrån den statistik och de undersökningar som finns på området. Utifrån den statistik av brott som BRÅ har för 1998, 64 000 fall av kvinnomisshandel (inklusive uppskattat mörkertal), skulle ungefär cirka 85 000 barn ha upplevt att pappa misshandlade mamma det året. SCB har i sin undersökning om levnadsförhållanden kommit fram till att 145 000 kvinnor utsattes för hot och våld i bostaden av ”nära bekant”. Det skulle innebära att cirka 190 000 barn upplevde att deras mamma hotades eller utsattes för våld i hemmet under 1998 (Arnell och Ekbom, 1999).

Författarna har även tittat på hur anmälningsbenägenheten ser ut från polisen till socialtjänsten. I studien Anmälningarna som försvann (2003) framkom att det föreligger brist i kontakten mellan polisen och socialtjänsten. Av de polisanmälningar som rörde misstänkta fall av mäns våld mot kvinnor som ingick i studien och där det framgick att barn varit närvarande vid misshandeln, kom endast en tredjedel till socialtjänstens kännedom (Proposition 2005/06:166).

Arnell och Ekbom har utifrån sina erfarenheter av barn som bevittnat våld kommit fram till att barnen behöver få möjlighet att bearbeta de upplevelser de varit med om. De har därför utarbetat en samtalsmodell - arbetsmodellen Trappan. Genom trappansamtal får barnet möjlighet att samtala om våldet och dess verkan och kan med hjälp av dessa samtal, på ett tidigt stadium, avlastas från ansvar och skuld (Arnell och Ekbom, 1999).

Rädda barnen tar i rapporten *”Hur många vuxna tror på en unge egentligen???”* (2006) upp ungas upplevelser av våld under uppväxten. Rapporten beskriver att många barn som växer upp med våld känner en stor ensamhet, de känner sig annorlunda än sina jämnåriga och letar fel hos sig själva som kan förklara våldet. Barn skäms för våldet och vågar sällan berätta om det för andra vuxna eller barn. En förutsättning för att barn skall våga berätta om sin situation för någon vuxen är att det finns vuxna i barnets vardag som har tid och visar vilja att lyssna. Ytterst handlar det om förtroende. Elevvården, med sin särskilda kompetens, är av stor

betydelse för att fånga upp och möta barn i utsatta situationer. Rädda Barnen lyfter fram betydelsen av att kommunerna erbjuder lättillgänglig och öppen, förebyggande verksamhet för barn och föräldrar, till exempel i form av ungdomsmottagning och familjecentral. Representanter från socialtjänsten bör verka där barnen finns, exempelvis i skola och fritidsverksamhet.

För att stärka rättigheterna för barn som utsätts för våld i hemmet, kräver Rädda Barnen i rapporten att:

- Barnahus inrättas över hela landet och vidareutvecklas till att även inkludera barn som bevittnat våld i hemmet.
- barn som bevittnat våld i familjen har rätt till skydd, krissamtal samt stöd och behandling
- socialtjänst, polis och andra myndigheter har en nära samverkan
- tydliga rutiner finns mellan dessa myndigheter
- vuxna som arbetar med barn behöver kunskap för att bättre uppmärksamma barn som far illa, så att de får det stöd som de behöver
- en garantinivå för kommunens åtaganden via lättillgänglig, öppen, förebyggande verksamhet för alla barn samt riktade gruppverksamheter för barn i riskzon (ibid.)

Särskilt utsatta grupper

Många kvinnor har en utsatt livssituation som gör att de kan vara i behov av särskilt stöd om de utsätts för våld av sina närstående och/eller andra personer i omgivningen. Dessa kvinnor har ofta låg status i samhället och upplever ofta dubbel diskriminering, det vill säga att de dels diskrimineras utifrån kön, dels utifrån faktorer som funktionshinder, etnicitet, social bakgrund, missbruk, ålder och sexuell läggning. Generellt sett kan den dubbla diskrimineringen medföra att det är särskilt svårt för dessa kvinnor att bryta tystnaden kring sina erfarenheter av våld. Det stöd och skydd som erbjuds dem är oftast bristfällig och inte anpassad till just deras livssituation och behov (Amnesty, 2004).

Kvinnor med funktionsnedsättning

Kvinnor med funktionsnedsättning utsätts oftast för våld från män som de står i beroendeställning till. Det kan röra sig om närstående män om kvinnan bor hemma, personliga assistenter, personal på gruppboende, färdtjänstpersonal eller andra patienter om kvinnan är på institution. Kvinnan kan, på grund av sitt funktionshinder och utsatthet, ha svårt att berätta om våldshändelser (Amnesty, 2004).

Forskarna Björck & Heimer (2003) påpekar att: ”Nyckelbegreppet i sammanhanget är beroende.” Ju högre grad av funktionsnedsättning, desto högre grad av beroende och utsatthet. När kvinnor med funktionsnedsättning utsätts för våld riktas våldet ofta mot funktionshindret. Om en kvinna exempelvis är rullstolsberoende kan hon hindras tillgång till sin rullstol, vilket kan göra det omöjligt för henne att förflytta sig. Förlöjligande och hånfulla uttryck om funktionshindret är vanliga (Eliasson, 2006).

Riksförbundet för Social och Mental Hälsa (RSMH) har gjort uppskattningen att drygt 70 % av kvinnor med psykiskt funktionshinder har varit utsatta för olika typer av övergrepp (Eliasson, 2006).

Kvinnor med missbruksproblem och psykiskt sjuka kvinnor

Kvinnor med missbruksproblem och psykiskt sjuka kvinnor är särskilt utsatta i situationer där de behöver akut skydd, eftersom de ideella kvinnojourerna inte har möjlighet att ta emot dem. Missbruksvården och psykiatrin saknar generellt sett kunskap om våldsutsatta kvinnors livsvillkor (Amnesty, 2004).

Holmberg m.fl. (2005) menar att missbrukande kvinnors relativa synlighet för olika myndigheter, som inte delas av andra kvinnor som utsätts för våld, ger en potentiell möjlighet att gripa in mot både våldet och missbruket. Emellertid har kvinnorna ofta en lång och negativ erfarenhet av myndighetsingripanden, vilket skapar misstro mot hjälpinstanserna och många gånger ser myndigheterna inte våldet alls.

I den nyare studie (Holmberg, Smirthwait & Nilsson, 2005) där 103 kvinnor på några behandlingsenheter och härbärgen har svarat på enkäter och 14 kvinnor intervjuats, framkom att 75 % av kvinnorna hade utsatts för fysiskt våld och/eller sexuellt våld och/eller psykiskt våld under de senaste två åren. Den vanligaste formen av våld var verbala attacker med kränkande ord, näst vanligast var hot och därefter kom knytnävsslag. Av de kvinnor som utsatts för våld hade drygt var femte kvinna utsatts för våld med tillhygge och lika många utsatts för sexuellt våld. Gärningsmannen var vanligen en tidigare eller nuvarande partner och en majoritet av kvinnorna hade utsatts för upprepat våld. Utsattheten är påtaglig hos dessa kvinnor och många har fått skador av det grova våldet. Lite mer än hälften av kvinnorna hade inte anmält våldet och de vanligaste anledningarna var rädsla för repressalier, att de inte såg händelsen som brottslig eller brist på förtroende för polisen. Några kvinnor hade också begått kriminella handlingar, vilket kunde ge mannen ytterligare ett maktmedel genom hot om avslöjande när kvinnan ville avbryta relationen. I den ovan nämnda studien tycks många potentiella hjälpare ”ha normaliserat det våld kvinnliga missbrukare utsätts för”, och betrakta det som något som hör ihop med missbruket. Här finns stort utrymme för ett förändrat synsätt och bemötande (Eliasson, 2006).

Hedersrelaterat våld

Hedersrelaterat våld är en särskild form av våld på strukturell nivå, som i huvudsak bärs av tradition och praktiseras bland vissa grupper från Mellanöstern, Nordafrika och Sydasien – såväl bland kristna och judar som muslimer. Det förekommer framför allt i länder som saknar demokratiska traditioner och ett fungerande rättssystem. Familjer från dessa områden kan ta med sig sedvänjan till Sverige, även om naturligtvis långt från alla gör det (Reyes, 2006).

Hedersrelaterat våld kallas våld som utövas i namn av en familjs eller släkts heder. Definitionen av heder är gjord utifrån normen om mäns överordning över kvinnor. En man som vill bli respekterad försörjer och försvarar sin familj och ser till att alla dess medlemmar följer kollektivets lagar. Hela gruppen är införstådd med dessa regler – och de konsekvenser som drabbar den som avviker. Detta är en starkt patriarkal ordning. Normen för manlighet är i hög grad utformad i relation till mäns kontroll och makt över familjens kvinnor, framför allt av deras kyskhet.

Den så kallade hederskulturen kan upprätthållas av traditionella principer om bestraffning då kvinnorna, enligt en snävt definierad uppförandekodex, anses ha befläckat familjens heder. Familjens män måste då bestraffa en dotter, syster, kvinnlig kusin eller hustru för att återställa familjens heder och i extrema fall ta livet av kvinnan. Det kan även förekomma att en man som sätter sig över traditionen och uppvaktar en bortlovad flicka kan straffas med döden, om han inte drar sig tillbaka.

I den traditionella maktutövningen ligger att alla är ålagda att följa den, om än i olika roller. Äldre kvinnor kan bli övervakare för yngre och rapportera överträdelser, yngre män kan tvingas utföra bestraffningen på order av äldre. Denna sedvänja är inte begränsad till outbildade grupper som levt isolerade, även välutbildade män kan styra sina familjer på detta sätt. Med bättre ekonomiska villkor brukar dock följa en viss uppmjukning av strängheten i reglernas efterlevande (Reyes, 2006).

Det hedersrelaterade våldet är en del av det världsomspännande patriarkala våldet mot kvinnor (Calli m.fl., 2008).

I boken *När man krockar* framgår att ”*I en intersektionell analys tas hänsyn till att flera olika maktordningar samverkar och formar varandra för att förstå den specifika utsatthet individer lever i. Flickor som är utsatta för hedersrelaterat våld lever i en mångdimensionell utsatthet; de kan tillhöra samhällets underklass och vara utsatta för patriarkal diskriminering, etnisk diskriminering och åldersdiskriminering samtidigt”*(ibid.).

De påtryckningar och bestraffningar som ungdomar utsätts för när de kommer i konflikt med den äldre generationen varierar mycket både i grad och i intensitet. Behovet av stöd i form av samtal, myndighetsingripande och skydd beror på hur familjen bemöter ungdomens krav på förändring: på familjens bakgrund, normer och värderingar, grundstruktur, migrationsprocess och förändringsbenägenhet.

De flesta ungdomar som söker hjälp befinner sig i kris, är förvirrade, rädda och finna förklaringar till det som hänt. De behöver sätta ord på sina upplevelser och definiera innehållet i olika begrepp, som ”heder”, ”i min familjs kultur” och ”svensk kultur”. De behöver också verbalisera vad de vill förändra, till exempel ”jag vill delta i olika aktiviteter i skolan”, ”jag vill få gå ut på kvällarna”, ”jag vill kunna ha pojkvän, alternativt flickvän” (ibid.).

Ungdomarna behöver få praktiska tips och råd hur de, på ett konstruktivt sätt, kan kommunicera med sin familj. Några sådana råd är att inte prata med pappa när han är i affekt, att mamma ibland måste vara en buffert eller hur man kan få med syskonen på sin sida. När ungdomar söker hjälp startar de en process både hos sig själva och hos familjen och släkten. Ungdomar har inte bara en yttre konflikt med familjen eller släkten, utan också en inre om vad som är rätt och fel. Många behöver ett bollplank under lång tid för att diskutera val av strategier hur de ska gå vidare i sitt liv. Flera vill vara kvar i sin familj men få utökat livsutrymme. Andra väljer att gå sin egen väg trots hoten (ibid.).

I vissa situationer är konflikten så pass allvarlig att ett myndighetsingripande krävs för att skydda den unge. Är den unge minderårig måste socialtjänsten på ett eller annat sätt samtala med föräldrarna. Då behövs det metoder för att samtala med familjer om behovet av förändring av seder, bruk och traditioner (ibid.).

Hur man kan samtala med föräldrar om känsliga ämnen och få dem att försöka hitta lösningar på konflikten går att läsa vidare om i boken *När man krockar.* I boken presenteras hur verksamheten FAMNEN arbetar med ungdomar som riskerar att utsättas för hedersrelaterat våld (ibid.).

Asylsökande kvinnor

Asylsökande kvinnor som fått avslag på sin ansökan och som lever gömda kan ha en särskilt utsatt situation om de också utsätts för våld från närstående män. Varje kontakt med myndigheter kan för en gömd flykting förknippas med risken att avvisas och tillgången till sjukvård är starkt begränsad för dessa kvinnor. Segregation, språksvårigheter och risken att bli utfrusen av släkt och vänner är andra bidragande orsaker till att invandrade våldsutsatta kvinnor är en särskilt utsatt grupp (Amnesty, 2004).

Ju mer social och ekonomisk stress en grupp lever under, desto oftare förekommer våld mot kvinnor. Samhällen och kulturer i sönderfall visar också en stark ökning av våld i hemmen, mot kvinnor och barn. Eftersom yttre stress och politiskt förtryck alstrar våld i hemmen kan vi förvänta oss mer våld bland familjer i Sverige där man flytt från politiskt förtryck och förföljelse i sina hemländer. Att komma som flykting är i sig en stressfylld situation och åtskilliga människor är skadade av krigserfarenheter, tortyr, osv. Om hjälp och behandling för dessa problem inte erbjuds finns risk att situationen medför våld från männen mot kvinnor och barn (Eliasson, 2006).

Anknytningsfall

En särskild grupp kvinnor som är födda utomlands och som kommer till Sverige är så kallade anknytningsfall. De kommer för att gifta sig eller leva i en relation med en man som har uppehållstillstånd i Sverige. Två typer av anknytningsfall som kan innebära en riskfylld situation för kvinnan är: när en kvinna kommer för att leva med en svensk man och när det kan handla om arrangerat äktenskap med en landsman. I båda fallen finns ett potentiellt maktmedel för mannen som saknas i andra situationer, nämligen permanent uppehållstillstånd. Om kvinnan lämnar mannen inom två år, löper hon risk att bli utvisad till sitt hemland, där hon som skild kvinna ofta saknar inkomstmöjligheter och kanske inte heller är välkommen tillbaka till sin familj.

Lagen om permanent uppehållstillstånd för anknytningsfall innehåller dock ett undantag från 2-årsregeln. Om våld har utövats mot kvinnan eller hennes barn, eller om hon har varit utsatt för andra allvarliga inskränkningar av sin frihet och integritet eller om det finns andra vägande skäl, kan detta beaktas. Kvinnan måste känna till undantaget och presentera bevisning för de skäl hon åberopar. Våldet måste kunna visas vara upprepat, systematiskt och inte tillfälligt. Kvinnan måste också ha lämnat mannen om hon eller hennes barn har blivit misshandlade eller kränkta under samlevnadsperioden av mannen (Eliasson, 2006).

Mycket få ansökningar från en kvinna som lämnat sin man innan två år har gått får bifall, våldet anses ofta inte tillräckligt allvarligt eller kvinnans bevisning för svag (Schlytter & Jemteborn, 2005).

Samkönade relationer

Forskning i andra länder tyder på att partnervåld i homosexuella relationer är lika vanligt som i heterosexuella relationer (Amnesty, 2004).

Generellt bidrar stress i omgivningen och yttre påfrestningar av olika slag till ökat våld inom familjen (Eliasson, 1997). För samkönade par finns dessutom många yttre stressfaktorer rotade i intolerans och okunnighet. Studier visar att homofobi och diskriminering bidrar till påfrestningar i samkönade parrelationer. Ofta är detta så starkt att även de drabbade själva tar till sig sådana värderingar, så kallade internaliserad homofobi. Sådana påfrestningar anses kunna bidra till våld mot en partner av samma kön (Balsam & Szymanski, 2005).

De individuella förtryckarmetoderna förefaller vara tämligen likartade oberoende av kön. Det handlar om fysiskt, sexuellt och psykologiskt våld. För samkönat våld kan utöver andra stressfaktorer dessutom finnas hotet att bli avslöjad som lesbisk eller homosexuell för arbetsgivare, släkt och andra som antas inte förstå (Holmberg & Stjernqvist, 2006).

Vid våld och kränkningar från en partner av samma kön har den utsatta parten också ofta svårt att lämna relationen genom en djup rädsla för ensamhet. Gruppen är liten och av uppenbara skäl till stora delar osynlig; beroendet av partnern och den närmaste vänkretsen blir därför mycket stort (Junström, 2001).

Fördomar och utsattheten som lesbisk eller homosexuell och brist på såväl information som tillgängliga hjälpinsatser förhindrar den utsatta att söka hjälp (Eliasson, 2006).

Unga kvinnor

Studier visar att unga kvinnor och flickor i åldersgruppen 18-24 år är särskilt utsatta för mäns våld. Enligt omfångsundersökningen Slagen dam hade 19 procent av de tillfrågade 6 (15) kvinnorna mellan 18-24 år utsatts för hot och/eller fysiskt våld och/eller sexuellt våld från en pojkvän (Amnesty, 2004).

Enligt Socialstyrelsens *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer* utsätts ungdomar oftare för allvarliga brott som våld och hot. Även hatbrott (trakasserier, våld etc., på grund av ras, kön, religion eller sexualitet) tycks vara vanligare bland unga. Brott mot unga tas inte alltid på allvar, varken av andra ungdomar eller av dess omgivning. Unga vistas till stor del i miljöer där våld, hot och trakasserier förekommer, och tenderar ibland att betrakta detta som något ”normalt”, som man måste försöka hantera (Socialstyrelsen, 2005).

År 2003 anmäldes ca: 10 100 sexualbrott i Sverige, vilket är en ökning med fyra procent jämfört med året före. Framförallt ökade kategorierna våldtäkt och grov våldtäkt (både försök och fullbordade våldtäkter). Våldtäkt mot person under 15 år ökade med 21 procent. Under åren 1993-2003 har antalet anmälningar om sexuellt ofredande nästan tredubblats. År 2003 anmäldes 5530 sexuella ofredanden, varav en fjärdedel mot barn under 15 år. Flertalet ofredanden tycks idag ske via e-post och sms.

Nästan varannan 15-årig flicka, 48 procent, uppger att hon blivit kontaktad på internet i sexuellt syfte av någon hon vet eller tror är vuxen. Det finns flera exempel på hur kontakter via internet också har lett till allvarliga övergrepp i verkligheten (BRÅ-rapport 2005:7). Det polisanmäls 30-60 gruppvåldtäkter per år, där en dryg tiondel av offren är under 15 år (Socialstyrelsen, 2005).

Avhandlingen *Liksom våldtäkt typ. Om ungdomars förståelse av våldtäkt* bygger på intervjuer med tjejer och killar i femtonårsåldern. Här framkommer att trots att ungdomarna i princip menar att ett nej till sex som inte respekteras innebär våldtäkt, har de en glidande skala omkring vad som anses vara bra sex respektive våldtäkt. Det finns ett förhandlingsutrymme om vad ungdomarna uppfattar som våldtäkt och inte. I det förhandlingsutrymmet ingår tjejens sätt att säga nej, om hon är förälskad, hans och hennes alkoholpåverkan, om tjejen har ett tvivelaktigt rykte som ”hora” liksom en föreställning om att fina killar inte kan våldta (Jeffner, 1998).

I Skolverkets rapport om relationer i skolan har bland annat förekomsten av sexuella trakasserier och övergrepp i skolan undersökts. En enkätundersökning omfattar 148 skolor i 86 kommuner, med knappt 3400 elever i årskurs fem och åtta samt andra gymnasieåret. Undersökningen visar att sexuella trakasserier i dessa årskurser förekommer mest i grundskolans åttonde klass. Var tionde elev i årskurs åtta har upplevt att andra har tafsat på dem. Något mer än fyra procent i årskurs åtta och på gymnasiet (108 elever) uppger att de utsatts för sexuella övergrepp i skolan, i huvudsak av en annan elev (Skolverket, 2002).

Gravida kvinnor

I boken *Barn som ser pappa slå* skriver en av författarna: ”Att bli mamma ökar risken för att bli utsatt för våld. Många av de mammor jag mött har berättat att det var under graviditeten med första barnet som mannen tog till fysiskt våld”…” Det blivande föräldraskapet aktualiserar konflikter om könsrollsmönstren, vilket i sin tur betyder konflikter som berör könsidentiteten. Inom mödrahälsovården och barnpsykiatrin är det välkänt att vissa män, trots att de välkomnat och längtat efter att bli fäder, visar att faderskapet är starkt konfliktfyllt. Det kan ta sig uttryck i att de börjar förakta och nedvärdera kvinnan. Mannen känner sig utestängd och barnet upplevs som rival.” (Metell m fl., 2002).

Normaliseringsprocess

När en kvinna utsätts för våld sker detta så gott som uteslutande i hemmet och misshandeln utövas av en närstående man. Mäns våld mot kvinnor utövas i syfte att som man få kontroll över kvinnan och därmed upprätthålla sin auktoritet. Våldet är planerat, riktat mot en person, sin partner men det är inte sällsynt att även barnen drabbas. Mannen väljer var, när och hur våldet skall utövas. Våldet blir långsamt en del av vardagen en vardag som till vilken både kvinnan och mannen successivt anpassar sig. Eva Lundgren, professor i sociologi och kvinnoforskare, talar om normaliseringsprocessen, en process som kan beskrivas i tre på varandra följande faser.

Fas ett: Kvinnan nedvärderas, förlöjligas och ifrågasätts. Mannen är här ofta verbalt aggressiv. Hon beskrivs av mannen som dum, ful och oduglig som mamma, kvinna, yrkesmänniska, partner etc.

Fas två: Mannens syfte är att sätta sig i respekt. Småsaker kan orsaka vredesutbrott, mannen är lynnig och oförutsägbar. Vredesutbrott riktas mot kvinnan men också mot barn och eventuella husdjur.

Fas tre: Våldet är ett faktum. Det fysiska våldet kombineras ofta med grova verbala kränkningar.

Tillhyggen eller olika vapen är vanligt förekommande. Växlingen mellan lugn och en upptrappad stämning som sedan leder till våldutövning, gör att kvinnans situation ständigt präglas av en stark stress och oro över att på nytt bli utsatt för våld. Karaktäristiskt är att mannen pendlar mellan ömhet och omsorg till våld. Kvinnan kontrolleras och hennes livsutrymme begränsas allt mer för att efterhand helt övergå helt i mannens kontroll. Hon får inte träffa de vänner eller släktingar hon vill, tala i telefonen och hon förhörs efter arbetsdagens slut. Nära vänner och/eller barn hotas eller kränks verbalt. Det är också vanligt att mannen uttalar kränkande tillmälen om kvinnan inför anhöriga eller vänner. Många av de kvinnor som utsatts för misshandel uppger också att de utsatts för sexuellt våld i olika former.

Hos kvinnan väcker ständiga kränkningar, hot och våld, skuld. Kvinnans verklighets-uppfattning rubbas och hon börjar efterhand se på sig själv med mannens ögon och lägger därmed orsaken och skulden till våldet på sig själv. Det blir allt viktigare att få livet att fungera och bevara familjens hemlighet. Strategin blir att försöka anpassa sig, svara upp mot mannens krav om hur relationen skall se ut, för att undvika våld. Kvinnans egna behov hålls tillbaka och vad som är den normala relationen där två jämbördiga parter möts förträngs alltmer (Lundgren, 1992).

Trauma

Att bli misshandlad innebär alltid ett hot mot det egna livet. Psykisk och fysisk misshandel och sexuellt våld är trauman som orsakar psykiskt och fysiskt lidande hos den som drabbas. Gemensamt för dessa trauman är att de lämnar individen med en känsla av vanmakt och kontrollförlust. Rädslan kan också ge en obestämd ångest.

Så sent som 1980 fick reaktionerna på traumatiska erfarenheter en beteckning inom modern psykiatri. Diagnosen kallades PTSD (post-traumatic stress disorder). I vårt språkbruk kallas symtomen posttraumatiskt stressyndrom (PTSS). För att ett lidande ska betecknas PTSS ska det ha orsakats av;

- en händelse som ligger utanför normal mänsklig erfarenhet t ex. ett allvarligt hot mot ens liv eller fysiska integritet
- ett allvarligt hot mot eller skada hos ens barn eller andra släktingar
- plötslig förstörelse av ens hem

PTSS-syndromet visar sig i psykisk avskärmning men också i att fara ständigt hotar. Den traumatiserade med PTSS-syndrom drabbas även av återupplevanden i form av mardrömmar och det händer även att den traumatiserade iscensätter situationer som på ett eller annat sätt påminner om det ursprungliga traumat (addicton to trauma). Psykisk avskärmning med försämrad perception, försämrat minne och minskad förmåga till association och integration hör ihop med PTSS-syndromet. En person som drabbas av ett trauma har svårt att leva i nuet och har svårt att engagera sig och leva sig in i sina egna och närståendes behov. En mamma som utsatts för upprepade hot mot det egna livet, kan ha blivit traumatiserad enligt kriterierna för PTSS vid ett flertal tillfällen. Varje trauma påverkar hennes självförtroende, självförakt och känslor av skuld. De påfrestande upplevelserna ger spänningsvärk och fragment från de traumatiska upplevelserna stör när den drabbade är på väg att slappna av. Depressioner och sömnsvårigheter är vanliga (Metell m fl., 2002).

Forskning om trauma och vår erfarenhet har visat att de traumatiserade, vuxna som barn, inte berättar om vad som hänt *om inte de rätta frågorna ställs.* Frågor som är direkta och visar att den som frågar är införstådd med den traumatiserades inre föreställningsvärld öppnar dialogen. För en mamma som levt länge under hot och blivit misshandlad, suddas de enskilda misshandelstillfällena ut. Dessa summeras till ett generaliserande minne. Det krävs att den som lyssnar har tid, inger förtroende, visar respekt och har modet att ta emot berättelsen, för att den som berättar ska kunna minnas och berätta. De mammor som inte får hjälp på rätt sätt förblir oförstådda och icke tagna på allvar, och de riskerar att fastna i känslan av att vara offer. Skam och starka försvar färgar relationer till närstående och hjälpare de möter. Detta blir ett allvarligt hinder för henne att sörja förluster och gå vidare (Metell m fl., 2002).

Traumaperspektivet innehåller samma ansats som krisperspektivet, så till vida att man ser de yttre faktorerna som det som orsakar människans lidande. Likt krisperspektivet betonar man att det handlar om i huvudsak normala reaktioner på en onormal situation, snarare än att det är den individuella sårbarheten som ligger bakom reaktionerna. Men i traumateorin ligger en annan förståelse av den omfattning som upplevelser av våld och fara faktiskt kan orsaka. Om man under lång tid utsatts för hot och fara, övergrepp och våld, utan möjlighet att fly eller slå

tillbaka, vilket är fallet för många av mammorna och barnen på jourerna, är risken för att man utvecklar allvarliga och varaktiga symtom på posttraumatisk stress överhängande. Dessa symtom kommer inte att försvinna av sig själva för att våldet och faran upphör, eftersom händelserna finns inom individen som inre strukturer (Almqvist & Broberg, 2004).

Diagnosen posttraumatisk stresssyndrom har tidigare beskrivits utifrån mammors upplevelser av våld. Dr Leonore Terr, som länge forskat om barn och trauma, kallar barns tillstånd för ”Subtreshold PTSD” eftersom det kan vara svårt att identifiera samtliga kriterier som krävs för diagnosen PTSD. För att ställa denna diagnos ska barnet uppvisa tecken på följande kriterier:

- Barnet har *utsatts för, varit vittne till eller hört talas om* en händelse eller en serie händelser som ligger utanför normal mänsklig erfarenhet, och som innebär död, allvarlig skada eller hot om skada eller hot mot den egna eller andras fysiska integritet.

- Barnet har *reagerat med intensiv rädsla, hjälplöshet eller skräck,* vilket hos barn kan ta sig i uttryck i desorganiserat eller agiterat beteende.

- Barnet plågas av ständiga återupplevanden, drömmar, påträngande minnesbilder och kan ha en känsla av att det ska hända igen.

- Barnet försöker undvika smärtsamma minnen eller situationer och platser som påminner om händelsen samt kan få ändrad attityd till livet, t ex. ett förkortat framtidsperspektiv.

- Barnet kan visa tecken på hyperkänslighet eller bestående kroppslig larmberedskap. Symtom kan vara sömnsvårigheter, sängvätning, irritabilitet, koncentrationssvårigheter eller lättskrämdhet.

Återupprepning av traumat är vanligt i barns lek. Alla barn reagerar inte på exakt samma sätt. Håglöshet och passivitet kan finnas med i symtombilden men även aggressivitet, rastlöshet och psykosomatiska smärtor. Små barn kan visa överdrivet föräldraberoende, separationsångest och regredierat beteende (Metell m fl., 2002).

Desorganiserad anknytning

Samspelet mellan barn med *desorganiserad anknytning* och deras föräldrar bygger oftast på rädsla. Barnet har behov av tröst och beskydd, men den som kan erbjuda det är densamme som väcker rädsla. Det blir en omöjlig konfliktsituation. Ju mer behovet av trygghet ökar, desto mer ökar rädslan. Barnet blir förvirrat och kan inte hantera det konfliktfyllda samspelet eller skapa sig en strategi som håller för detta.

Det desorganiserade anknytningsmönstret är det mest problematiska eftersom det antingen leder till att barnet anpassar sig helt till andras behov och utvecklar ett falskt själv eller till att det tvingas att ge upp föreställningen om en skyddande förälder. Den senare strategin har den allvarliga konsekvensen att barnet upplever att andra människor är opålitliga och barnet måste ständigt vara på sin vakt. Ett *falskt själv* kan uppstå när barnet inte möter förståelse för sin egen person, vilket kan ge upphov till en känsla av tomhet. Det kan innebära att individen sjunker ner i en ”som-om-existens” utan känsla av att vara levande. Andelen barn med desorganiserad anknytning i normalgruppen uppgår till 10-15 %. I uttalade riskgrupper, till exempel i familjer där fysisk eller psykisk misshandel förekommer, har andelen barn med desorganiserad anknytning uppgått till 80 % i vissa studier (Karlsson, 2008).
Den allvarligaste formen av desorganiserad anknytning innehåller moment av misshandel eller försummelse, vilket kan orsaka biokemiska förändringar i barnets omogna hjärna. Barnets psykobiologiska svar följer då två mönster, hyperaktivitet och dissociation. Det första som händer är att barnet blir hyperaktivt, det autonoma nervsystemet slås på så att blodtrycket stiger, hjärtat börjar slå hårt och andningstakten ökar. Barnet brister ut i gråt som stegras till skrik i panik och till slut kräkningar. För att lugna kroppens reaktioner träder det parasympatiska nervsystemet in. Barnet tystnar, går in i sig självt, blir kontaktlöst och stirrar rakt ut med glasartad blick. Barnet avskärmar sig, vilket avspeglar en dissociationsprocess (ibid).

Inom en trygg anknytning blir synapserna mellan hjärnans nervceller väl upptrampade stigar till positiva erfarenheter. Föräldrarna maximerar positiva affekttillstånd och minimerar de negativa genom att se till att avbrotten repareras.
En desorganiserad anknytning sätter spår i den mognade hjärnans strukturer. Traumatiska känslotillstånd organiserar hjärnans kretsar och nätverk och omvandlas till bestående drag i det växande barnets personlighet. I barnets hjärna förvandlas känslomässiga tillstånd till egenskaper, som bäddas in i hjärnstrukturen av personligheten i vardande (Karlsson, 2008).

Dissociation

Dissociation är ett normalt fenomen som alla människor använder sig av, t ex. i fantasier eller dagdrömmar. Barn och ungdomar använder sig av dissociation i högre utsträckning än vuxna. Vanliga barn i vanliga situationer leker, fantiserar och kan ha låtsaskamrater. Det är först när dissociation blir ett dominerande eller permanent förhållningssätt som det ställer till svårigheter. Dissociation är också en strategi för att hålla isär delar av en upplevelse som är outhärdlig. Den drabbade personen kan hålla isär tankar och känslor så att de aldrig får kontakt med varandra. Effekterna blir en personlighet som inte hänger samman. Att utsättas för extrema eller långvariga trauman utan tillräckligt stöd från omgivningen anses öka risken. Akuta stressyndrom och posttraumatiskt stressyndrom innefattar dissociativa symtom, t ex. flash-backs, påträngande tankar och bilder, oförmåga att minnas delar av händelsen eller psykisk avtrubbning. Den mest extrema formen av dissociation är dissociativ identitetsstörning, det vill säga att två eller flera identiteter existerar sida vid sida (Socialstyrelsen, 2002).

Kerig m. fl. (2000) diskuterar hur behandling av barn som traumatiserats av familjevåld bör läggas upp. De hävdar att en effektiv behandling kan behöva rymma element från såväl psykodynamisk terapi som kognitiv beteendeterapi. Dessutom behöver den vara anpassad efter barnets utvecklingsnivå. De lyfter fram två gemensamma mål för interventioner från olika behandlingsmetoder, dels att låta barnet exponeras för traumat i terapin, dels att minska den kognitiva förvirring barnet utvecklat.
Att exponeras för traumat i terapin kan ske på olika sätt. För tonåringar och skolbarn är det naturligt att använda samtal som ett medel. För förskolebarn är lek en ersättning för samtal. Genom att föra öppna och rättframma samtal med barn om vad de upplevt, hjälper man dem att integrera sina upplevelser. Riktigt små barn behöver efter ett trauma främst vuxnas stöd och försäkran om att allt kommer att bli tryggt igen.

Silver m. fl. (1995) betonar att det första steget alltid är att se till att barnet och mamman är säkra. Först därefter kan man gå vidare med att bearbeta de traumatiska minnena. De föreslår en hierarki av interventioner. Varje steg i modellen riktar sig både mot barnens oro och mot deras försvar. De första stegen är relevanta för alla barn som bevittnat våld i familjen, de senare är nödvändiga endast för traumatiserade barn.

1. Alla barn som bevittnat våld i familjen bör bedömas eller utredas med inriktning på posttraumatiska symtom.

2. Alla barn som bevittnat att mamma misshandlats och som uppvisar posttraumatiska symtom bör få möjlighet att berätta om det våld de bevittnat. Genom direkta frågor och en stödjande terapeut kan de flesta barn berätta om sina upplevelser. De behöver få beskriva det som inträffat i detalj och i sin helhet. Samtalen inriktas även på barnets känslor och personliga tolkning av det inträffade.

Vissa av de traumatiserade barnen behöver ytterligare behandling för att minska symtomen (Socialstyrelsen, 2002).

Uppbrottsprocess

Carin Holmberg och Viveka Enander har i sin studie (2004) intresserat sig för vad det är som leder fram till att den misshandlade kvinnan bryter upp från mannen. Studien bygger på dels intervjuer med tio kvinnor som har lämnat misshandelsrelationen bakom sig, dels två gruppintervjuer med kvinnor som är anställda eller arbetar ideellt på en kvinnojour. Studien fokuserar på de processer som leder fram till att kvinnan lämnar mannen och dessa processer beskrivs utförligt i boken *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess,* (2004).

Sammanfattande modell över de teman, faktorer och processer som analyseras i arbetet:

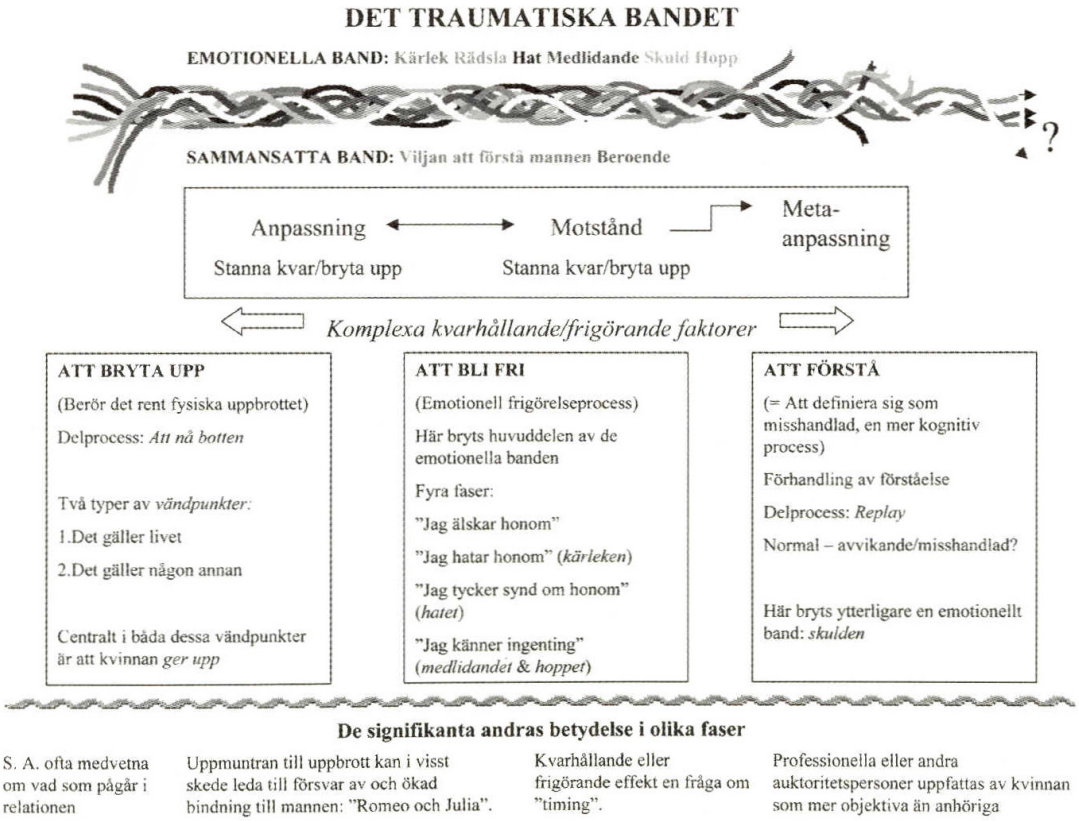

Studien visar att den misshandlade kvinnans uppbrottsprocess inte är en, utan tre. Författarna har identifierat tre aktiva processer som är relaterat till uppbrottet, vilka benämns: ***att bryta upp, att bli fri och att förstå.*** *Att bryta upp* handlar om själva det fysiska uppbrottet och den vändpunkt som föregår eller sammanfaller med detta. *Att bli fri* berör frigörelsen från det starka emotionella band den misshandlade kvinnan utvecklar till den misshandlande mannen. *Att förstå* handlar slutligen om att kvinnan uppfattar och tolkar det hon har varit utsatt för som våld och sig själv som misshandlad kvinna.

Den första processen, ***att bryta upp***, berör själva uppbrottet. Detta sker i samband med en vändpunkt, då kvinnan antingen upplever att det gäller livet eller att någon annan riskerar att fara illa. Det centrala i båda dessa vändpunkter är att de medför att kvinnan i någon bemärkelse *ger upp*.

Den emotionella frigörelseprocessen är den andra identifierade processen, ***att bli fri,*** och är en process som löper genom fyra stadier:

Det första stadiet:	”Jag älskar honom” domineras av kärlek. Här är kvinnans bindning till mannen mycket stark, varför uppbrottet sällan infaller under detta stadium.
Det andra stadiet:	”Jag hatar honom” domineras av hat och en önskan om avstånd från mannen och hans handlingar. Detta kan föranleda tillfälliga uppbrott från mannen, men mer sällan det definitiva.
Det tredje stadiet:	”Jag tycker synd om honom” domineras av medlidande och är det tidsmässigt mest utsträckta stadiet. Medlidandet är ett starkt incitament för kvinnan att stanna – men inte tillräckligt starkt om kvinnan nu når en botten. Detta är det stadium under vilket ett uppbrott ofta sker, dock inte utan ambivalens och skuldkänslor.
Det fjärde stadiet:	”Jag känner ingenting” domineras av likgiltighet, och om inte kvinnan lämnat mannen tidigare gör hon det nu, om hon inte är alltför uppgiven och nedbruten. Det emotionella bandet till mannen är nu i stort brutet. Först här infaller alltså kvinnans emotionella uppbrott.

Även om kvinnan har brutit upp i ett ”tidigt” emotionellt stadium, går hon igenom de övriga. Det rent fysiska uppbrottet och det emotionella uppbrottet är därför två olika processer, där det fysiska uppbrottet ofta föregår det emotionella.

Den tredje processen, ***att förstå***, handlar om att kvinnan definierar den relation hon lever/har levt i som en misshandelsrelation och sig själv som misshandlad kvinna. Detta är en mer kognitiv process, men som inte är utan känslomässiga konsekvenser: den är tvärtom svår och smärtsam. Ett genomgående mönster är att kvinnan initialt inte definierar sig som misshandlad, … Först i efterhand definierar och förstår kvinnan det hon har varit utsatt för som våld. I samband med detta kan kvinnan befria sig från den skuld hon ofta känner gentemot mannen och får möjlighet att betrakta det som har hänt i ett helhetsperspektiv, och kan då förstå ”vad som har gjorts med henne” och vad det har haft för konsekvenser.

Det starka emotionella band som den misshandlade kvinnan utvecklar till den misshandlande mannen beskrivs i detta arbete som bestående av sammanflätade band: kärlek, rädsla, hat, medlidande, skuld, hopp – så kallade emotionella band – samt viljan att förstå, beroende och internalisering, som är mer sammansatta band. Det kraftigare band som sammanflätas av dessa analyseras som ett traumatiskt band, med hänvisning till *traumatisk bindning*. Till detta band kan man koppla den starka makt som mannen tycks få över kvinnan, vars kärnpunkt tycks bestå i att mannen får kvinnan att svika eller kränka sig själv. Genom den emotionella och kognitiva frigörelseprocessen bryts de emotionella banden, ett efter ett. Kärleken, hatet, medlidandet och hoppet bryts under den emotionella frigörelseprocessen, varpå kvarstår skulden och rädslan. Skulden bryts under den kognitiva frigörelseprocessen. Men rädslan kvarstår även efter denna (Holmberg & Enander, 2004).

Referenser

Almqvist, K. & Broberg, A. (2004): *Barn som bevittnat våld mot mamma – en studie om kvinnor och barn som vistas på Kvinnojourer i Göteborg.* Lundby Stadsdelsförvaltning

Amnesty (2004): *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer.*
Red. Heimer & Posse, B. (2003): *Våldsutsatta kvinnor: samhällets ansvar.* Lund: Studentlitteratur

Arnell, A., Ekbom, I. (1999): *"...och han sparkade mamma" – Möte med barn som bevittnar våld i sina familjer.* Rädda Barnen

Axelsen, E. (1990): *Menns psykiske problemer i et makt- og avmaktsperspektiv.* TANO Publ. Oslo, Norge

Balsam, K.F & Szymanski, D.M (2005): *Relationship Quality and Domestic Violence in Women´s Same-sex Relationships*: The Role of Relationship Stress, Psychology of Women Quarterly, 29, 258-269

Calli, S., Nilsson, F.,Olsson, I. (2008): *När man krockar – ett handläggningsstöd för socialtjänsten om hedersrelaterat våld och generationskonflikter kring traditioner, seder och bruk.* Länsstyrelsen i Uppsala län och Uppsala kommun

Eliasson, M. (1997): *Mäns våld mot kvinnor.* Natur & Kultur

Eliasson, M. (2006): *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer. En kunskapsöversikt*. Sveriges Kommuner och Landsting

Holmberg, C., Enander, V. (2004): *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess.* Kabusa böcker

Holmberg, C., Smirthwaite, G. & Nilsson, A. (2005): *Mäns våld mot Missbrukande Kvinnor – Ett kvinnofridsbrott bland Andra.* Stockholm: Mobilisering mot narkotika, Rapport 8.

Holmberg, C. & Stjernqvist, U. (2006): *Våldsamt lika och olika – Om våld i samkönade parrelationer.* Stockholm: Centrum för Genusstudier, rapport 36.

Hydén, M. (1995): *Mellan det omöjliga och det möjliga. Kvinnomisshandel inom äktenskapet.* Liber

Jeffner, S. (1998): *Liksom våldtäkt typ. Om ungdomars förståelse av våldtäkt.* Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer i Sverige/ Brevskolan

Junström, C. (2001): *Vad vet lesbiska om våld i lesbiska relationer? En explorativ studie.* Psykologexamensuppsats. Uppsala universitet, Institutionen för psykologi

Justitiedepartementet, Utrikesdepartementet (2006): *FN:s konventioner om Mänskliga rättigheter.* Regeringskansliet

Karlsson, K. (2008): *Anknytning – om att tolka samspelet mellan föräldrar och små barn.* Gothia

Kerig, P.K., Fedorowicz, A.E., Brown, C.A. & Warren, M. (2000): *Assessment and interventions for PTSD in children exposed to violence.* Journal of aggression, maltreatment and trauma, vol 3, nr 1

Lundgren, E. (1992): *Gud och alla andra karlar.* Natur & Kultur

Lundgren, E. (1991): *Våldets normaliseringsprocess. Två parter – två strategier*. Stockholm: ROKS

Lundgren, E., Heimer, G., Westerstrand, J. & Kalliokoski, A-M. (2001): *Slagen Dam: mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfångsundersökning.* Umeå: Brottsoffermyndigheten

Metell, B., Eriksson, M., Isdal, P., Lyckner, B., Råkil, M. (2002): *Barn som ser pappa slå.* Förlagshuset Gothia

Proposition 2005/06:166: *Barn som bevittnat våld.* Regeringskansliet

Reyes, M.P. (2006): *Resursteam mot hederrelaterat våld. Stöd till myndigheternas insatser för utsatta ungdomar.* Stockholm: Länsstyrelsen I Stockholms län

Rädda Barnen (2003): *Anmälningarna som försvann*

Rädda barnen (2006): *Hur många vuxna tror på en unge egentligen???- en undersökning av ungas upplevelser av våld under uppväxten*

Schlytter, A. & Jemteborn, A. (2005) *Swedish Legislation and Women´s Conditions. I: Trapped between Law and Life. Report on Abused Minority Women in the Nordic Countries. Roskilde*: The Danish Research Centre on Gender Equality, Roskilde University, pp.48-95

Shannon, D. (2007): *Vuxnas sexuella kontakter med barn via Internet.* Stockholm: BRÅ-rapport 2007:11

Silver, L., Karyl, J. & Landis, T.Y. (1995): *Individual Psychotherapy for the Traumatized Children of Abused Women.* I E. Peled, P.G. Jaffe, & J.L. Edleson, (red.) (1995) *Ending the cycle of violence. Community responses to children of battered women.* London, Sage Publications

Socialstyrelsen (2002): *Barn i skuggan av våldet.* www.socialstyrelsen.se

Socialstyrelsen (2005): *Socialtjänstens stöd till unga brottsoffer*. www.socialstyrelsen.se

SOU (1995:60): *Kvinnofrid – Huvudbetänkande av Kvinnovåldskommissionen*. Fritzes

Stanko, E. (1985): *Intimate Instrutions: Women´s Experience of male Violence.* London. Routledge

Weinehall, K. (1997): *Att växa upp I våldets närhet: ungdomars berättelse om våld I hemmet, Akademisk avhandling.* Umeå universitet: Pedagogiska institutionen 1997

WHO (World Health Organization) (2002): *World report on violence and health.* Geneve: WHO